

ІВАН КЛИМЕНТІЙОВИЧ РИБАЛКА: ЖИТТЯ, ТВОРЧІСТЬ, ДОСЛІДЖЕННЯ: МАТЕРІАЛИ НАУКОВИХ ЧИТАНЬ ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА І.К.РИБАЛКИ. – Х.: ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.Н.КАРАЗІНА, 2019. – 84 с.

26 червня 2019 р. у Харківському національному університеті ім. В.Н.Каразіна відбулися організовані історичним факультетом, кафедрою історії України, науковим товариством студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених наукові читання пам'яті професора Івана Климентійовича Рибалки. Захід присвячувався 100-річчю від дня народження. У ньому взяли участь представники вишів Харкова, Запоріжжя, Полтави, Вінниці (а саме Донецького національного університету ім. В.Стуса,

який зараз знаходиться у цьому місті), Кривого Рогу. Примітно, що значну частину учасників склали учні й діти учнів професора. І лише цей факт може наочно свідчити про життєдайність спадщини Івана Климентійовича.

Видана за результатами читань книжка складається з двох розділів: «Спогади про життя і творчість професора І.К.Рибалки», «Матеріали наукових читань пам'яті професора І.К.Рибалки». Відкриває видання стаття завідувача кафедри історії України Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна проф. В.В.Калініченка «Короткий нарис життєвого шляху професора І.К.Рибалки». Вона не лише суттєво доповнює оприлюднені відомості про Івана Климентійовича¹, але й розставляє деякі принципові акценти. Так, викладаючи основні віхи біографії лауреата Державної премії України, заслуженого діяча науки і техніки України, фундатора й завідувача кафедри історії України в 1957–1989 рр., його учень наголосив, що безпритульний юнак із селянської родини зумів закінчити 1937 р. Український комуністичний газетний технікум, а 1945 р. історичний факультет Харківського університету завдяки «жадоби до знань і пошуку свого місця в новому бурхливому житті». У 1941–1942 рр. Іван Климентійович брав участь у боях із німецькими військами (був піхотинцем), зазнав двох поранень, інвалідності, став кавалером кількох солдатських нагород. За словами В.В.Калініченка, у приватних бесідах він, уникаючи політичних оцінок, казав правду. Власне для автора статті це стало одним із перших відкриттів реальної окопної війни.

Наголосимо, що Іван Климентійович був представником особливого покоління українських (абсолютної більшості радянських) істориків. Це покоління вже відійшло з наукового життя, молодша й середня генерації сучасних дослідників його вже не пам'ятають. Не виділяють його і в історіографічних курсах. Вони були різними істориками, різними людьми, їхні воєнні подвиги, природно, не гарантували якихось проривів на науковій ниві, їм доводилось у повоєнний час більше дбати

¹ Калініченко В.В. Рибалка Іван Климентійович // Енциклопедія історії України. – Т.9. – К., 2012. – С.194–195; Лях Р.Д. Рибалка Іван Климентійович // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К.; Запоріжжя, 2006. – С.503; Іван Климентійович Рибалка – професор Харківського університету: Біобібліографічний покажчик. – Х., 1999. – 41 с.; Історики Харківського університету: біобібліографічний довідник. – Х., 2013. – 284 с.; Брега Г. Рибалка Іван Климентійович // Українські історики ХХ ст.: Біобібліографічний довідник [серія «Українські історики»]. – Вип.2, ч.1. – К.; Л., 2003. – С.276–277.

про життя, про виживання, про родину. Саме це спонукало І.К.Рибалку після закінчення університету працювати заступником декана історичного факультету, а після захисту в 1950 р. кандидатської дисертації обійняти посаду редактора українськомовної обласної газети.

Кращі представники ветеранів війни серед науковців вирізнялися певною сміливістю, принциповістю (зрозуміло, ідеться про постсталінські часи), готовністю захищати себе, свої погляди, своїх учнів. Водночас вони не були лібералами, про-являли вимогливість, не цуралися кар'єризму. Очевидно, що головний їх внесок в українську історіографію полягав у тому, що саме вони реалізували можливості, які відкрила хрущовська «відлига», не потонули в болоті брежнєвського «застоя», підготували наступне покоління істориків.

1 вересня 1957 р. в умовах розпочатої «десталінізації» й «відлиги» на історичному факультеті Харківського державного університету було відновлено кафедру історії України, що перетворилася на одну з провідних в УРСР. Упродовж 32 років, до 1989 р., нею завідував І.К.Рибалка (с.6–7). Від себе додамо, що такою вона стала завдяки деяким рисам науково-дослідницької та науково-організаційної діяльності Івана Климентійовича, які стали у пригоді кафедрі історії України ХНУ й сьогодні.

По-перше, у 1945–1969 рр. у Харкові знаходився нинішній ЦДАВО України (тодішній Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР). За редакцією І.К.Рибалки та з його великими вступними статтями було підготовлено й опубліковано декілька великих збірок документів з історії України, які попри політико-ідеологічні нашарування не втратили свого значення до сьогодні, докладний опис популярного тоді та незаслужено забутого нині фонду «Всеукраїнського центрального комітету незможних селян». Долучився Іван Климентійович і до створення археографічних видань з історії Харківщини, що на той час (як і публікація археографічних видань узагалі) було новиною². І якщо переїзд ЦДАВО України до Києва об'єктивно утруднює участь кафедри в підготовці археографічних видань (хоча сучасні комп'ютерні технології дозволяють не зважати на відстань, потрібні лише бажання і кваліфікація для такої роботи), то бути піонером у виданні проривних археографічних публікацій з історії Харківщини і Слобожанщини кафедрі ніщо не заважає.

По-друге, разом із кафедрою зростає як учений-дослідник і сам Іван Климентійович. Так, у 1963 р. він захистив докторську дисертацію «Відновлення радянської влади й соціалістичне будівництво на Україні (листопад 1918 – серпень 1919 рр.)», яка на той час була без перебільшення новаторською. У 1967 р. вийшла друком його праця «Аграрні перетворення на Україні в період громадянської війни (1919)», що стала хрестоматійною. Трохи згодом – декілька ґрунтовних статей у синтетичних виданнях академічного Інституту історії, присвячених періоду 1917–1920 рр., статті в «Радянській енциклопедії історії України» з нових тоді проблем, при написанні яких Іван Климентійович проявив принциповість у гострих дискусіях із прихильниками старих, по суті сталінських, підходів (зокрема це стосується сміливої і правдивої на ті часи енциклопедичної статті «Українські установчі збори», де більшовики зазнали дошкульної поразки)³. Варто наголосити, що з-під пера професора

² Іван Климентійович Рибалка – професор Харківського університету: Біобібліографічний покажчик. – С.13–21.

³ *Рибалка І.К.* Аграрні перетворення на Україні в період громадянської війни (1919 р.). – Х., 1967. – 192 с.; *Його ж.* Українські установчі збори // Радянська енциклопедія історії України. – К., 1972. – С.362; *Його ж.* Визволення України від німецьких загарбників і початок відновлення радянської влади; розгром буржуазно-куркульської Директорії // Українська РСР в період громадянської війни: 1917–1920 рр.: У 3 т. – Т.2. – К., 1968. – С.5–124; *Його ж.* Розгром буржуазно-націоналістичної Директорії // Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. – Т.5. – К., 1977. – С.331–351; *Кулинич І.М., Рибалка І.К., Щербина І.Т., Ярошенко А.Д.* Первая

вийшли близько 200 наукових праць, у тому числі 20 монографій, підручників, програм із підготовки істориків, археографічних збірників. У радянські часи, коли періодичних видань було обмаль і надрукувати монографію для багатьох було чимось схожим на стаханівський рекорд, така кількість видань свідчила про неабияку кваліфікацію й наполегливість ученого.

Сучасному поколінню істориків слід остаточно відмовитися від чорно-білого сприйняття кращої частини радянської історіографії. До речі, слабких праць вистачало (та вистачає) в будь-які часи. Не забуваймо, що сучасна історична наука зростала саме на плечах попередників. Кращі українські історики часів СРСР накопичували й узагальнювали значний фактаж, уміли робити плідні спостереження та висновки, навіть замасковані узагальнення з політичним забарвленням. Зазначене в повній мірі стосується спадщини професора І.К.Рибалки.

Варто сказати про ще одну гідну наслідування рису вченого. У нових часах він не розгубився, а прагнув досягнути нові підходи до вирішення традиційних проблем історії України, відверто говорив про стан справ щодо вивчення ключових питань минулого⁴. Важливо, що в похилому віці, маючи проблеми зі здоров'ям професор продовжував працювати. Він не уявляв собі життя без дослідницької роботи. Очевидно, що у часи радянської цензури в нього назбиралося чимало ідей і думок, які він прагнув реалізувати в добу «перебудови» та проголошення незалежності України. У складний для української історіографії період він частину доробку залишав «у шухляді». На жаль, часу на втілення у життя цих ідей і задумів доля відвела замало...

На перший погляд І.К.Рибалка був типовим радянським ученим із чиновницьким нальотом, що проглядається в його мемуарах⁵. Іван Климентійович чудово розумів всі явні й таємні «правила гри» партійно-радянської бюрократії, умів їх використовувати. Утім далеко не завжди він погоджувався з рішеннями «інстанцій» і боровся з дурницями всіма доступними засобами, за що мав чимало неприємностей по адміністративній і партійній «лініях».

Характерно, що за першої-ліпшої нагоди він із задоволенням згадував своє перебування на посаді проректора університету з навчальної роботи, коли кожен робочий день починав з обходу проректорських кабінетів, урахував політичну кон'юнктуру в науково-дослідній і науково-педагогічній роботі. Слід було уважно стежити за поведінкою професора для того, щоб побачити й почути справжнього Івана Климентійовича. Але коли пощастило це побачити та почути, то задоволення, наснага були виняткові – це було буквально сузір'я дотепності, жартів, сатири на радянську дійсність. Ще одне почуття виникало в одного з авторів цього відгуку при спілкуванні з професором – це розуміння того, як мало ти зробив. Якось

мировая война // История Украинской ССР: В 10 т. – Т.5. – К., 1983. – С.321–364; Рибалка И.К. Разгром буржуазно-националистической Директории // Там же. – Т.6. – К., 1984. – С.363–388.

⁴ Рибалка І.К., Турченко Ф.Г. Соціально-класова структура населення України напередодні Жовтневої революції // Український історичний журнал. – 1981. – №11. – С.141–150; Рибалка І.К. Робітничий клас України в 1917–1920 рр. // Там само. – 1981. – №11. – С.27–39; Його ж. Великий Жовтень і зміни соціальної структури селянства України (1917–1920 рр.) // Там само. – 1987. – №11. – С.38–52; Рибалка І.К., Турченко Ф.Г. Начало формирования социально-классовой структуры советского общества (1917–1920) // Очерки развития социально-классовой структуры УССР: 1917–1937. – К., 1987. – С.27–72; Рибалка І.К. Сталінщина й розселення країни // Український історичний журнал. – 1989. – №10. – С.12–20; №11. – С.3–12; Його ж. Про оцінку спадщини істориків України радянської доби // Третій міжнародний конгрес українців, 26–29 серпня 1996 р. – Ч.1: Історія. – Х., 1996. – С.139–144; Його ж. Вивчення історії громадянської війни 1918–1920 рр. в Україні: стан і перспективи // Історична наука на порозі XXI ст.: підсумки та перспективи: Мат. Всеукр. наук. конф. (м.Харків, 15–17 листопада 1995 р.). – Х., 1995. – С.246–249.

⁵ Рибалка І.К. Сторінки життя мого покоління. – Х., 1999. – 199 с. [Спогади вчених Харківського державного університету].

пощастило побачити робочу бібліотеку І.К.Рибалки в його особистому кабінеті – вразили обсяг, ретельність у формуванні складу книгозбірні, наявність величезної картотеки, зручність і пристосованість для роботи та відпочинку, енциклопедична обізнаність професора, який намагався ознайомитися з усіма новинками історії, україністики, філософії.

Ще раз наголосимо на тому, що не знайшло відображення в ювілейній збірці. І.К.Рибалка був вимогливим (передусім до себе), дуже простим у побуті, але нерідко жорстким і навіть брутальним до ледарів, пройдисвітів, відвертих кар'єристів. Для істориків працюючих, щирих, порядних він був щирим другом, наставником, захищав талановитих учнів, у тому числі від нападок усесильного тоді КДБ. У рецензованій збірці про це добре й відверто написав у своїх спогадах «Вчитель і доля учня» проф. Ф.Г.Турченко (с.22–28), який створив у Запоріжжі один із центрів сучасної української історичної школи.

Про безумовні лідерські та організаційні риси професора свідчить і те, що він зумів створити на кафедрі творчий колектив (М.З.Бердута, В.І.Бутенко, П.І.Гарчев, В.М.Довгопол, В.В.Калніченко, М.К.Колісник, М.А.Литвиненко, Б.К.Мигаль, С.О.Наумов), який захищав кандидатські й докторські дисертації, редагував збірники документів, писав підручники, відгукувався рецензіями на майже всі поважні видання.

Як досвідчений фахівець і керівник, Іван Климентійович надавав значної уваги науково-організаційній діяльності. Передусім це створення наукової школи та її визнання спільнотою істориків-дослідників, причому професор прагнув зробити кафедру історії України своєрідним регіональним центром української історіографії, включаючи Полтаву, Суми, Донецьк.

Не менше значення надавав він і зв'язкам з Інститут історії АН УРСР (тепер Інститут історії України НАН України), передусім із відділом історії Великої Жовтневої соціалістичної революції і громадянської війни. Ідеться про тісні творчі, науково-організаційні та, що дуже важливо, особисті взаємини з академіками М.І.Супруненкою і Ю.Ю.Кондуфором, відомими вченими Ю.М.Гамрецьким, О.Й.Щусь, Ж.П.Тимченко, В.Ф.Верстюком та багатьма іншими.

Із 1965 р. у Харківському університеті почав виходити республіканський міжвідомчий науковий збірник «Питання історії народів СРСР». Зрозуміло, що в радянський час він не міг мати іншої назви, хоча фактично був присвячений висвітленню проблем історії України. Іван Климентійович із 1978 р. очолив його редколегію, що надало збірнику українознавчого характеру. Слід звернути увагу на кілька принципових обставин. По-перше, українським історикам у ті часи дуже важко було публікуватися, оскільки в московські видання «пробитись» українознавчою проблематикою, республіканських обмалювань, а вишівських міжвідомчих збірників практично до кінця 1980-х рр. не існувало. Видання збірника суттєво підвищило авторитет у професійному середовищі самого І.К.Рибалки, кафедри історії України, харківського історіографічного осередку. По-друге, він виходив українською мовою в період брежнєвсько-щербицького російщення. У 1970-х рр. на історичному факультеті Харківського університету українською мовою викладали лише на кафедрі історії України та корифей радянської історичної науки, лауреат Державної премії УРСР у галузі науки й техніки, колишній аспірант Науково-дослідного інституту історії української культури на чолі з академіком Д.І.Багалієм (тобто був наочним уособленням континуїтету «дожовтневої» та радянської української історіографії) проф. С.М.Королівський – на кафедрі історії СРСР. До речі, саме від нього перейняв посаду відповідального редактора збірника «Питання історії народів СРСР» І.К.Рибалка. Очевидно, що в 1970–1980-х рр. це вимагало певної сміливості.

Наголосимо, що збірник за редакцією І.К.Рибалки став помітним явищем в українській історіографії, зробив вагомий внесок у дослідження низки проблем історії України, тут публікувалися автори зі всієї республіки⁶. До речі, про ставлення Івана Климентійовича до української мови яскраво й образно розповів його учень – проф. С.О.Наумов у матеріалі під назвою «Мені не все одно...(замість спогадів)» (с.17–21).

Вагомим фактором авторитету І.К.Рибалки, інструментом формування і зміцнення наукової школи, набуття ваги харківським осередком історичної науки стала діяльність спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата й доктора історичних наук, яку професор очолював 27 років (із 1972 по 1999 рр.). Примітно, що голова ради нерідко сприяв прийняттю до захисту контрверсійних із погляду ортодоксальної радянської історіографії тем. Не менш примітно й те, що нині спецраду очолює учень Івана Климентійовича – проф. В.В.Калініченко.

Але повернімося до рецензованого збірника. В оглядовій статті В.В.Калініченка цілком слушно робиться наголос на тому, що найвищим досягненням харківського історика стало видання першого з грифом Міністерства вищої освіти УРСР підручника з історії України для студентів-істориків у двох частинах загальним обсягом 86 обл.-вид. арк. (другу частину було написано у співавторстві з В.М.Довгополом, хоча після смерті останнього Іванові Климентійовичу довелося провести значну роботу над рукописом) і міністерської програми з курсу «Історія України», яка кореспондувалася з підручником⁷.

За цю працю І.К.Рибалка отримав звання лауреата Державної премії в галузі науки і техніки України за 1985 р. Підручник до сьогодні є хрестоматійним за стилем викладу, методикою розгляду складних і недостатньо вивчених (або зовсім невивчених) проблем, розподілом матеріалу за періодами, темами, сюжетами, історико-географічними регіонами, наявністю історіографічних сюжетів тощо. Утім про підручник цей написано достатньо⁸, він витримав кілька перевидань, у тому числі в перші роки після проголошення незалежності України⁹. Можливо, це і є найточнішою його оцінкою. Нерідко й сучасні студенти-історики користуються підручниками професора І.К.Рибалки.

У першій частині матеріалів («Спогади про життя і творчість професора І.К.Рибалки») вміщено спостереження колег та учнів професора, які змальовують різні риси Івана Климентійовича – як педагога, наставника й наукового керівника, специфіку науково-педагогічної праці вченого, його діяльність як журналіста, редактора газети, життєві принципи тощо, що суттєво доповнює вже відомі матеріали про життєвий шлях, науково-педагогічну, науково-дослідну, науково-організаційну, громадсько-політичну діяльність харківського історика, дозволяють повніше оцінити вагу й наслідки його вдачі порівняно з наявною літературою та мемуарами самого професора.

⁶ Див.: Гамрецький Ю.М., Кульчицький С.В., Парасунько О.А. Республіканський міжвідомчий науковий збірник «Вопросы истории народов СССР» // Український історичний журнал. – 1983. – №1. – С.36–49.

⁷ Рибалка І.К., Довгопол В.М. Програма курсу «Історія Української РСР» для історичних факультетів державних університетів. – К., 1981. – 32 с.; *Іс же*. Історія Української РСР: Епоха соціалізму: Підруч. для істор. фак. вузів. – К., 1982. – 639 с.; Рибалка І.К. Історія Української РСР: Дорадянський період: Підруч. для істор. фак. вузів. – К., 1978. – 591 с.

⁸ Див.: Іван Климентійович Рибалка – професор Харківського університету: Біобібліографічний покажчик. – С.34–36.

⁹ Рибалка І.К. Історія Української РСР: Дорадянський період: Підруч. для істор. фак. вузів. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 1991. – 608 с.; *Його ж*. Історія України. – Ч.1: Від найдавніших часів до кінця XVIII ст.: Підруч. для істор. фак. вузів. – Х., 1995. – 446 с.; Ч.2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 р.: Підруч. для істор. фак. вузів. – Х., 1999. – 479 с.

У другій частині збірника – «Матеріали наукових читань пам'яті професора І.К.Рибалки» – опубліковано дослідження, пов'язані переважно з аграрною проблематикою та історією селянства, які були основними у творчому доробку професора. Це статті «Земельна громада як альтернатива колгоспам в радянській Україні» та «Етнічна складова голодомору 1932–1933 рр.» проф. В.В.Калніченка, «Політичні партії й українське селянство: реалізація ідей аграрної селянської революції (1902–1922)» доцента Українського хіміко-технологічного університету Н.А.Ковальова, «Курган Скорботи (з історії створення першого в Україні меморіального комплексу пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр.)» професора Полтавського університету економіки і торгівлі І.В.Козюри, ґрунтовна публікація «Ментальність українського селянства пореволюційної доби» завідувача кафедри історії України Запорізького державного університету С.Р.Ляха (сина учня Івана Кліментійовича – проф. Р.Д.Ляха). У цьому випадку доречно порушити перелік авторів за абеткою та відзначити статтю дочки вже згаданого учня І.К.Рибалки проф. Р.Д.Ляха – завідувачки кафедри спеціальних галузей історичної науки Донецького національного університету ім. В.Стуса Н.Р.Темірової «Хто такий поміщик: до термінологічної дискусії».

Аграрній тематиці було присвячено також статті «Розвиток кооперативного руху як фактор модернізації суспільства у другій половині XIX – на початку XX ст. (на матеріалах Півдня України)» старшої викладачки кафедри історії України Донецького національного університету І.В.Пятницької, «Аграрні перетворення на Дніпропетровщині у пожовтневий період (1917–1928): соціально-економічні наслідки» професорки Криворізького державного педагогічного університету Н.Р.Романець.

Увагу привернув матеріал завідувачки кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства Харківської державної академії культури І.О.Шандри «Конфлікт промислових та аграрних інтересів на обласних з'їздах з питань експорту (1913–1914 рр.)», де висвітлено історичне підґрунтя об'єктивних суперечностей між різними групами експортерів і суспільства (чому й сьогодні влада не надає належної уваги). Тісно пов'язаний з аграрною тематикою допис професора Харківської гуманітарно-педагогічної академії В.В.Оляничка (йому належать також спомини про І.К.Рибалку як викладача) «Розвиток цукрової промисловості на Лівобережній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.: історичний аспект».

Природно, що в рамках цього відгуку не можна навіть перелічити всі цікаві матеріали. Тому далі звернемо увагу на ті, які привернули нашу увагу (крім уже згаданих). Оригінальною і плідною виявилася спроба виміряти публікаторську активність І.К.Рибалки за допомогою сучасного наукометричного аналізу, здійснена професоркою кафедри історії України Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна Л.Ю.Посоховою й випускником цієї кафедри С.О.Жидковим. Зокрема автори виділили періоди діяльності І.К.Рибалки, пов'язані з його роботою редактором обласної газети, підготовкою докторської дисертації та стабільної науково-педагогічної активності. Обґрунтованим виглядає виокремлення відрізка 1988–1997 рр. як часу переосмислення історичних подій передусім у ході докорінної переробки підручників та 1998–1999 рр., на який припало написання спогадів та апогей конструювання власного статусного образу в нових історичних умовах. Водночас наукометричний аналіз публікаторської активності І.К.Рибалки ставить перед майбутніми дослідниками його спадщини питання «про мотиваційно-ціннісні орієнтири історика у переламні моменти історії» (с.43–45).

Плідними виявилися намагання старшого викладача Харківського національного медичного університету В.Г.Льїна подати образи більшовиків через аналіз спогадів діячів Української революції (с.47–48). Очевидно, що обмежений обсяг не дозволив авторові залучити більш широке коло мемуарів – скажімо, власне самих більшовиків, а також білогвардійців, махновців, звичайних аполітичних мешканців. При такому підході, очевидно, суттєво збільшаться наші уявлення про спомини як джерело дослідження феномену українського більшовизму.

Поза сумнівом у душі І.К.Рибалки написано розвідку (точніше, републікацію) учня Івана Климентійовича – проф. С.О.Наумова «“На переході”: “радянське будівництво” революційної доби в радянській/пострадянській історіографії» (с.58–65). Ідеться, по-перше, про революційний період, який став головним предметом уваги І.К.Рибалки. Слід віддати належне авторові за неабияку сміливість у тому, що він без змін залишив текст 1990 р. (який став бібліографічною рідкістю та недоступний загалом), тим самим подавши не лише і для наших часів цікаву розвідку, але й справжнє історіографічне джерело для тих, хто дійсно цікавиться важкими шляхами «самоперебудови» вітчизняної науки. Це, дійсно, учинок у душі Івана Климентійовича, якому були притаманні іронічні та критичні саморефлексії.

Зазначимо, що І.К.Рибалка із задоволенням блискуче читав спецкурс з української історіографії й обурювався через бюрократичні обмеження приймати до захисту у спецраду дисертації з історіографії, оскільки розумівся на провідних працях і тенденціях еволюції національної історіографії, а багатьох авторів радянської доби знав особисто. Власне, цими мотивами керувався й автор (с.58), включивши до програми спецкурсу чимало оцінок і спостережень Івана Климентійовича.

Підсумовуючи зауважимо, що відзначення 100-річчя від дня народження Івана Климентійовича Рибалки, проведення наукових читань та видання їх матеріалів стало помітною подією у житті Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна і значного кола українських істориків. Безумовно, існує нагальна потреба монографічного дослідження життєвого шляху, громадської, науково-педагогічної, науково-дослідної та науково-організаційної діяльності визнаного українського історика радянських часів. Жанри такого дослідження можуть бути різними – інтелектуальна історіографія, аналіз спадщини в контексті радянської доби, досвід створення регіонального наукового центру всеукраїнського значення, наукометричний вимір спадщини радянських дослідників тощо. При цьому важливо підготувати таку працю на підставі комплексного використання різноманітних підходів, але, і це головне, з'ясувати без штампів та політичних упереджень значення спадку радянської доби для вирішення сучасних проблем національної історіографії. Природно, що це стосується не лише І.К.Рибалки, але й чималої кількості українських істориків.

Сергій Водотика

доктор історичних наук,
професор кафедри історії, археології та методики викладання,
Херсонський державний університет
(Херсон, Україна), sergijvodotyka@gmail.com

Володимир Петровський

доктор історичних наук,
професор кафедри історіографії, джерелознавства та археології,
Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна
(Харків, Україна), chugayvv@gmail.com